

Μια κρυμμένη αρχιτεκτονική (ιστορία) του Πόρτο

Χάρης Μαργιούκλας - 24/05/2023

Εικόνα Εξωφύλλου: Παιχνίδι στην αυλή των ilhas (1940-41) | Πηγή: gisaweb.cm-porto.pt

Λέγεται πως στα βόρεια της Πορτογαλίας, στην πόλη του Πόρτο, μπορεί ακόμα και σήμερα να διαβάσει κανείς μια ιστορία των κατοίκων της, που ολοένα περισσότερο απομακρύνεται από τις επίσημες λαογραφικές αφηγήσεις των συγχρόνων της.

Η ιστορία αυτή αποτυπώνεται στη φαινομενολογία μιας αρχιτεκτονικής, κρυμμένης από τις προσόψεις των κεντρικών της δρόμων, τα μάτια των κατοίκων και τα φωτογραφικά κλείστρα των επισκεπτών της.

Σε κάποιες γειτονιές λίγο έξω από το πολύχρωμο κέντρο της πόλης, αρκεί να σπρώξεις μια μικρή σιδερένια

πόρτα, τοποθετημένη στην άκρη μιας τυπικής αστικής διώροφης κατοικίας, να διατρέξεις έναν στενόμακρο υπαίθριο διάδρομο πλάτους κοντά ενός μέτρου, για να βρεθείς στα “ilhas” ή, αλλιώς, νησιά.

Πρόκειται για παρατεταγμένες σε σειρά μικροσκοπικές κατοικίες, 15 περίπου τετραγωνικών μέτρων και τριών δωματίων έκαστη. Ονομάστηκαν έτσι, όχι γιατί πρόκειται για τόπους εξωτικής ομορφιάς, διακοπών ή ανάπαυσης, αλλά γιατί στέκουν αθέατες, απομονωμένες σχεδόν από τα βλέμματα και την κοινωνική ζωή της πόλης, στο βάθος του πίσω μέρους οικοπέδων που μέχρι και σήμερα ανήκουν σε εύπορες οικογένειες.

Ilhas (1960) | Πηγή: museudoporto.pt

Όλα ξεκίνησαν κάπου στα 1900, όταν οι επίσημοι θεσμικοί μηχανισμοί εξουσίας αποφάσισαν άτυπα να εγκαταλείψουν το επιτακτικό ζήτημα στέγασης ενός αυξανόμενου εργατικού δυναμικού, στα χέρια των εργοδοτών του.

Το Πόρτο, τότε, μετρούσε αρκετές χιλιάδες εργατών, σε 80 και πλέον εργοστάσια κεραμοποιίας και υφαντουργίας στην πόλη, καθιστώντας τα κεραμικά και υφαντουργικά κάθε είδους, ως βασικά εξαγωγίμα

προϊόντα του τόπου.

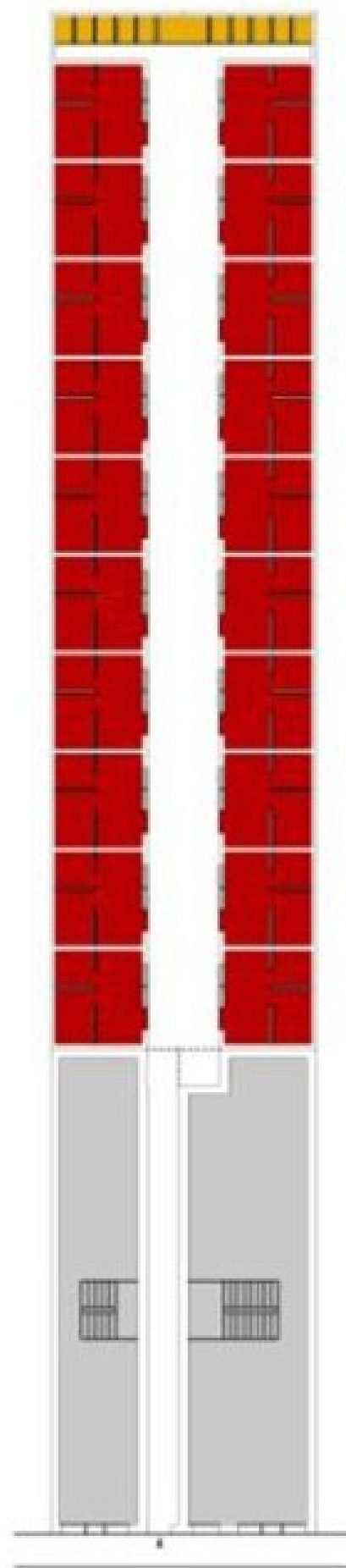
Η ρυμοτόμηση της πόλης εκείνη την εποχή δημιουργούσε ιδιοκτησίες οικοπέδων μακρόστενου σχήματος, 5 μέτρων πλάτους (που κοιτούσαν στον κεντρικό δρόμο) και 30 μέτρων μήκους (που εκτείνονταν πίσω στο βάθος του οικοπέδου), ιδιοκτησίες που αγοράζονταν σταδιακά από τους ίδιους τους κατόχους των εργοστασίων και λοιπές εύρωστες οικογένειες.

Κτίζοντας τις διώροφες πολυτελείς κατοικίες τους (μεγέθους 100 και πλέον τετραγωνικών μέτρων) στο μπροστά μέρος του οικοπέδου, υπολειπόταν μια, όχι αμελητέα σε μέγεθος, μα κακή σε ποιότητα, ανεκμετάλλευτη επιφάνεια ακάλυπτου χώρου στενού και σκοτεινού, στο βάθος του οικοπέδου.

Το αίνιγμα αξιοποίησής του δεν καθυστέρησε να λυθεί: μικρά ισόγεια δωμάτια θα χτίζονταν εκεί, το ένα πλάι στο άλλο, για να ενοικιαστούν σε εργάτες και μόνο, όπου θα στεγάζονταν οι ίδιοι και οι οικογένειές τους. Στο βάθος των δωματίων, θα μοιράζονταν κοινόχρηστους χώρους όπως μπάνια και τουαλέτες.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΚΑΤΟΨΗΣ
"ίλη" με μια σειρά από σπίτια

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΚΑΤΟΨΗΣ
"ίλη" με δύο σειρές από σπίτια

Παράλληλα με την εκμετάλλευση του οικοπέδου, λυνόταν έτσι το στεγαστικό ζήτημα των εργατών, με έναν τρόπο ευφυή για τους εργοδότες τους, οι οποίοι όχι μόνο έβλεπαν τα έσοδά τους να αυξάνονται εφαρμόζοντας “κοινωνική” στεγαστική πολιτική, μα επιτείνουντας μια σχέση εξάρτησης των εργατών προς αυτούς, επιτηρώντας παράλληλα τους τρόπους διαβίωσης και τις συνήθειές τους.

Πρέπει να σημειωθεί στο σημείο αυτό, πως την εποχή εκείνη η δουλειά του εργοστασίου συχνά απομακρυνόταν απ’ αυτό, για να μεταφερθεί στον τόπο κατοικίας και να διαμοιραστεί στα μέλη της οικογένειας. Δεν αποτελούσαν εξαίρεση οι περιπτώσεις που οι υφαντουργικές εργασίες αποίκιζαν τον τόπο κατοικίας και οι εργασίες μοιράζονταν μεταξύ ανδρών γυναικών και παιδιών, υπό τη διακριτική επίβλεψη του γείτονα - αφεντικού.

Παράλληλα, δεν υπήρξαν λίγες και οι φορές, ωστόσο, που οι κοινοτικοί δεσμοί οι οποίοι καλλιεργήθηκαν τόσο στον τόπο εργασίας όσο και στον αντίστοιχο της κατοικίας, υποβοήθησαν την ανάπτυξη μιας αίσθησης συλλογικής ταυτότητας και, κάπου κάπου, κάποιας μορφής ταξικής συνείδησης, η οποία κατάφερε να μεταφραστεί σε δυναμικούς διεκδικητικούς αγώνες βελτίωσης των συνθηκών εργασίας των ανθρώπων εκείνων, που έδωσαν ζωή με τις αγωνίες, τα τσακισμένα όνειρα και τους κόπους τους, στην πόλη και τα εργοστάσιά της.

Η ιδιοκτησιακή και κοινωνική αυτή κληρονομιά του χώρου φτάνει ως τις μέρες μας, έχοντας ωστόσο εκπέσει σε μια χωρική ανάγνωση υποσημειώσεων, απ’ αυτές που ο βιαστικός αναγνώστης παρακάμπτει, διαβάζοντας τις γραφικότητες μιας τυπικά όμορφης πόλης.

Ακόμα περισσότερο, οι σύγχρονοι κάτοικοι των εναπομεινάντων ανακαινισμένων “ilhas”, μοιάζουν να επιταχύνουν ασθμαίνοντας σε μια κούρσα λήθης της ιστορίας αυτής της υλικότητας που τους φιλοξενεί.

Μιας υλικότητας που υπήρξε δοχείο ζωής κοινοτικών σχέσεων, μιας ιστορίας που χρειαζόμαστε να θυμόμαστε.

Σημερινή άποψη μιας αυλής των ilhas | Εικόνα: Νάντη Χατζηγεωργίου (προσωπικό αρχείο)